

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

МОЗОЛЬ Станіслав Анатолійович - кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС
УДК 343.97

Стаття посвячена обобщению взглядов на основные направления развития криминологической безопасности как объекта методологического исследования. Отмечается, что возникла настоятельная и объективная потребность в выработке нового методологического понимания безопасности с криминологических позиций. В частности, обращается внимание на то, что сфера безопасности государства пока один из наименее разработанных объектов научного анализа, что требует особого внимания к выбору верной методологии исследования.

Ключевые слова: безопасность, криминологическая безопасность, методология исследования криминологической безопасности, конкретно-научное исследование, интеграция в научном познании.

Постановка проблеми

Одним із ключових напрямків теоретичної розробки будь-якого або явища, або процесу тієї чи іншої предметної сфери є методологія, яка дає обґрунтування самого «шляху» отримання знань (методи, процедури тощо). Саме методологія дозволяє сформувати структуру наукової теорії, вивчити закономірності її виникнення, функціонування і зміни, понятійний каркас науки, сукупність використовуваних при цьому пізнавальних можливостей. Прийнято вважати, що необхідність у методологічному забезпеченні наукових досліджень виникає тоді, коли є проблема (теоретична, практична), але незрозуміло, як

її вирішувати. Така ситуація виникає тоді, коли традиційні, усталені та використовувані раніше методи стають обмеженими і малоефективними в дослідженні того чи іншого складного об'єкта. Саме така ситуація склалася в дослідженні всього комплексу проблем кримінологічної безпеки, так як традиційні концептуальні та методологічні основи вже стали в якійсь мірі стримувати просування наукового пошуку вперед.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У радянський період загальні питання безпеки і її кримінологічної характеристики досліджували у своїх роботах такі вчені, як Давиденко Н. Р., Нечипоренко Л. А., Опалев А. В., Пирумов В. С., Романенко М. В., Рубанов В. А., Е. Г. Шевелєв та інші. Необхідно констатувати, що кримінальна ситуація, що склалася протягом останнього десятиліття в Україні, вимагає застосування відповідних заходів протидії злочинності і вимагає оновлення методологічної основи усього комплексу проблем кримінологічної безпеки.

Метою статті є узагальнення поглядів на основні напрями розвитку кримінологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу

Виникла нагальна і об'єктивна потреба у виробленні нового методологічного розуміння безпеки з кримінологічних позицій.

У самому загальному вигляді можна виділити два види проблем, з якими стикається дослідник в ході конкретно-наукового дослідження. До першого виду відносяться проблеми, пов'язані з безпосередньою метою пізнавальної діяльності. Це питання про те, що являє собою предмет вивчення або предметна сфера, які їх основні властивості. Такого роду питання можна назвати предметними. Другий вид проблем являє собою питання про характер самого процесу дослідження, про найбільш оптимальні методи побудови нового знання. Залежно від того, які дії, в якому порядку і як робить дослідник, має місце той або інший спосіб пізнавальної діяльності (метод пізнання) [1, с. 80–81].

Виходячи з основних проблем загальної методології науки, можна сформулювати основні проблеми методології кримінологічної безпеки. Відтак, розглядаючи кримінологічну безпеку держави як складний предмет комплексного дослідження, слід враховувати, що в числі найбільш важливих методологічних завдань вирішуються питання адаптації пізнавального досвіду всіх наук і досвіду практичної діяльності. Вважається, що сфера використовуваного при цьому досвіду може бути дуже широкою і в межі представляти всю соціальну культуру. При цьому не йдеться про механічне (без якої-небудь істотної зміни) перенесення методів інших наук до розв'язання нової задачі. Методологічною діяльністю у вирішенні складних нестандартних проблем за своєю суттю є «пошук, винахідництво, евристика-мистецтво, що спирається на вигадку, інтуїцію і прозріння» [2, с. 18].

Існують різні точки зору, підходи та оцінки стану розробленості цієї проблеми. Так, професор М. В. Романенко зазначає, що дослідження проблеми безпеки слід здійснювати на основі концепції багаторного підходу, що охоплює вплив всієї сукупності економічних, політичних, культурно-моральних причин і умов [3, с. 18].

На думку доктора філософських наук, професора А. В. Опалева, сфера безпеки держави поки що один з найменш розроблених об'єктів наукового аналізу [там же, с. 19], що вимагає особливої уваги до вибору правильної методології дослідження.

Професор Л. А. Нечипоренко пише про необхідність більш широкого застосування конфліктології в дослідженні питань безпеки, так як ця наукова дисципліна не суперечить філософській методології і здатна пролити додаткове світло на проблеми безпеки особистості, суспільства і держави [там же]. При цьому практично всі зазначені вчені висловлюються проти «обвальної» рецепції концепцій західної філософії при дослідженні суспільно-політичної обстановки в країні без урахування національно-культурних особливостей останньої.

Аналіз сучасного рівня методології дослідження проблем кримінологічної безпеки держави показує, що сьогодні настав час формувати філософський методологічний інструментарій на основі використання і синтезу передових політологічних поглядів України, Сходу і Заходу [4; 5; 6; 7].

Методологічна основа філософії безпеки, поєднуючи методи філософських навчань Заходу, Сходу і України, інтегруючи загальнофілософські вчення, течії, погляди, підходи (у тому числі нетрадиційні), системи знань, що охоплюють глобальні проблеми та методологію управління ними, дають дослідникові загальну картину у сфері забезпечення кримінологічної безпеки держави.

Багато дослідників відзначає, що загальна теорія безпеки повинна давати світоглядні і методологічні відповіді на питання, котрі виникають і в теорії, і в окремих концепціях безпеки. При цьому її світоглядну та методологічну базу повинні складати прогресивні гуманістичні напрями філософії, соціології, а також фундаментальні положення низки інших природничих і суспільних наук (біології, екології, суспільної психології, політології, юридичних наук). У спеціальному плані можуть бути використані положення загальної теорії систем, конфліктології, загальної теорії управління, теорії катастроф тощо.

Професор Е. Г. Шевелев пропонує використовувати положення системології для аналізу проблем безпеки на національному, регіональному і глобальному рівнях [3, с. 20].

Н. Р. Давиденко зазначає, що неопрацьованість проблем безпеки в науковому

плані призвела до того, що визначення безпеки базується, в основному, на поняттях «інтереси» і «загрози», зміст яких або зовсім не розкрито, або розкрито не зовсім вдало. Вченим пропонується на основі системного аналізу розглядати безпеку через призму життєво важливих потреб людини, виділяючи при цьому три групи небезпек: природно-екологічні, техногенно-виробничі, антропогенно-соціальні. В якості міри небезпеки використовується поняття ризику соціально-економічного збитку. В якості пріоритету у сфері забезпечення безпеки виділяється підвищення освіченості і культури тих, хто має до даної проблеми безпосереднє відношення. Другим за значимістю повинно стати завдання загальнодержавного управління процесом самозбереження держави як гаранта безпеки і розвитку нації. Третє завдання – це вдосконалення законодавчого регулювання процесу забезпечення безпеки [8, с. 87].

До використання методологічної бази діалектики закликає В. А. Рубанов, виділяючи при цьому наступні логіко-пізнавальні засоби діалектичного методу:

- 1) уявлення про матеріальну, соціальну і духовну триєдність світу;
- 2) застосування триадичної схеми (теза-антитеза-синтез) логічних суджень;
- 3) дотримання вимог про парне використання системоутворюючих понять;
- 4) реалізація у процесі логічного конструювання принципу роздвоєння єдиного, діалектичних законів тотожності, протипологання і вирішення протиріч, а також подвійного заперечення;
- 5) відтворення спіральної форми звернення базових термінів у цілісному понятійному просторі [9, с. 5].

В. С. Пирумов пропонує при дослідженні проблем безпеки системно аналізувати геополітичні фактори (географічні, політичні, економічні, військові, екологічні та ін.), порівнювати їх з аналогічними параметрами інших держав для вироблення геополітичної концепції розвитку країни. Геополітичний аналіз передбачає використання таких категорій, як «геостратегічний район», «геополітичний регіон», «геополітична обстановка». Не можна не погодити-

ся з В. С. Пирумовим, коли він стверджує, що «в цілому геополітика сьогодні відіграє синтезуючу роль у політологічних дослідженнях, об'єднуючи такі дисципліни, як загальна теорія безпеки, яка знаходиться на початковому етапі свого розвитку, економіка, географія, соціологія, військова справа, екологія та інші науки, пов'язані з дослідженням процесів розвитку макросвіту» [10, с. 54].

З допомогою комплексного підходу, що ґрунтується на об'єднанні розрізнених систем знань різних наук, досягається внутрішньодисциплінарний та міжгалузевий синтез наукового знання. Б. М. Кедров виділяє наступні характерні для цього підходу риси: цілісний розгляд; виділення головного чинника (моменту, рівня, сторони тощо) і групування навколо нього інших; виявлення вищої сходинки розвитку даного об'єкта та її співвідношення з присутніми в ній нижчими ступенями, характеру їх стикування і взаємних переходів; розкриття взаємозв'язку внутрішньої сторони досліджуваного об'єкта з його зовнішньою стороною; нерозривність загального і окремого при русі від окремого до загального і від загального до окремого при отриманні та обґрунтуванні теоретичних висновків і побудов [11, с. 142].

Висновки

На рівні методології загальної теорії безпеки інтегруються методи різних наук, що досліджують соціальні, політичні, правові, управлінські, економічні, інформаційні процеси у сфері взаємодії держави з суспільством і громадянами.

Все разом це і створює комплексний методологічний інструментарій вивчення та проектування механізмів і процесів політичного та державного управління у сфері кримінологічної безпеки держави, розкриття його як об'єкта і суб'єкта управління; механізмів самоорганізації у духовній, соціальній і екологічній сферах; технологій розробки програм забезпечення глобальної кримінологічної безпеки.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена узагальненню поглядів на основні напрями розвитку кримінологічної безпеки як об'єкта методологічного дослідження. Зазначається, що виникла нагальна і об'єктивна потреба у виробленні нового методологічного розуміння безпеки з кримінологічних позицій. Зокрема, звертається увага те, що сфера безпеки держави поки що один з найменш розроблених об'єктів наукового аналізу, що вимагає особливої уваги до вибору вірної методології дослідження.

Ключові слова: безпека, кримінологічна безпека, методологія дослідження кримінологічної безпеки, конкретно-наукове дослідження, інтеграція в науковому пізнанні.

SUMMARY

The article is devoted to the generalization of views on the main directions of development of criminological security as an object of methodological research. It is noted that there is an urgent and objective need to elaborate a new methodological understanding of security from a criminological standpoint. In particular, attention is drawn to the fact that the security of the state is one of the least developed object of scientific analysis that requires special attention to choosing correct research methodology.

Keywords: safety, criminological security, the research methodology of criminological security, particular scientific study, integration in scientific knowledge.

Література

1. Никитин В. Е. Методологическое значение материалистической диалектики в научном исследовании//Роль методологии в развитии науки. Новосибирск: Наука, 1985. С. 79–85.

2. Розова С. С. Проблема предмета методологии науки//Проблемы методологии науки. Новосибирск: Наука, 1985. С. 7–26.

3. Павленко С. З. Безопасность российского государства как политическая проблема : автореф. дисс.... д-ра полит. наук : спец. 23.00.02. М., 1998. 59 с.

4. Реале Дж., Антисери Д. Западна философи о истоко до наши дней. I. Античность. ТОО ТК «Петрополис», 1997. 336 с.

5. Хюбшер А. Мыслители нашего времени: Справочник по философии Запада XX века (62 биографии)/ Пер. с нем. И. А. Саца; Общ. ред. проф. А. Ф. Лосева. М.: ЦТР МГП ВОС, 1994. 316 с.

6. Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. М.: Политиздат, 1991. 366 с.

7. Поппер К. Р. Открытое общество и его враги. Т. 2: Время лжепророков: Ге-

гель, Маркс и другие оракулы/Пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. М.: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 528 с.

8. Белов Н. Г. Системные основы обеспечения национальной безопасности России//Безопасность: Инф. сб-к Фонда национ. и междунар. безопасности. 1994. № 7. С. 87.

9. Рубанов В. А. Безопасность России в переходный период (методологический и политологический анализ): дисс. ... д-ра политол. наук в форме науч. докл.: 22.00.05/Рос.АН,Ин-т социально-полит.исслед. М., 1994. 78 с.

10. Пирумов В. С. Методология комплексного исследования проблем безопасности РФ//Проблемы глобальной безопасности : (Материалы семинаров в рамках научно-исследовательской и информационной программы, ноябрь 1994 – февраль 1995 гг.). М. : ИНИОН РАН, 1995. С. 49–57.

11. Кедров Б. М. Классификация наук. Прогноз К. Маркса о науке будущего. М.: Мысль, 1985. 543 с.